81/1

Heemkroniek

Heemkundekring "Peelland"

Uitgave van Heemkundekring
HELMOND
Peelland
Opgericht 24 Mei 1948

Maart 1981 nr.1

inhoud

ROMEINSE ACHTERBLIJVERS IN PEELLLAND 3–7
J.H. van Hooydonk
DRUKKERS IN HELMOND 8–21
G. van Hooff
PIET DE WIT (deel 3) 22–26
J.Heeren/G. van Hooff
COLLECTE CRISCOMITÉ 1932 27–29
Th. Merkx
Nooit gezien misschien ? 30–31
J.H. van Hooydonk

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

SECRETARIAAT EN ABONNEMENTEN
C. van Lierop
Helmondselaan 1
5702 NL HELMOND

REDACTIE
J.H.van Hooydonk
G.van Hooff
H.A. van Krieken

REDACTIE-ADRES
Bakelsedijk 59
5701 HB HELMOND

KRINGLIDMAATSCHAP INCLUSIEF
ABONNEMENT: f 25,— per jaar
ABONNEMENT ZONDER KRINGLID-
MAATSCHAP: f 10,— per jaar
PENNINGMEESTER
J. Verhoeven
p/a Keizerlaan 12,
5708 EE HELMOND
Giro: 2641099
Bank: AMRO-bank Helmond,
rek.nr.48.80.23.300

ISSN 0166-3585

J.H.van Hooydonk

"ROMEINSE" ACHTERBLIJVERS IN PEELLAND.

Het vraagstuk of de vele volksverhuizingen in de eerste vijfeeuwen van onze jaartelling Peelland ernstig geteisterd hebben, is bij gebrek aan schriftelijke gegevens uit die tijd slechts te beantwoorden met archeologisch en toponymisch materiaal.
In Lieshout kon aan de hand van een tweetal Keltische toponymen aangetoond worden dat de "menapische" emigratie daar geen of weinig invloed heeft gehad. De Keltische toponymen bleven in gebruik..... (1)
De vraag nu of de Romeinen, vier eeuwen heersers in dit gebied, toponymische sporen in zuidelijk Peelland hebben achtergelaten. Zo ja, dan moet tijdens de ineenstorting van het Romeins gezag, de bevolking of delen ervan rustig in Peelland zijn achtergebleven.
De oogst kan onmogelijk groot zijn. Peelland was een schaars bevolkt gebied. Het landschapsbeeld werd bepaald door uitgestrekte bossen tegen de westelijke en oostelijke hellingen en grote moerassen in het centrum waar zandruggen een vlotte doorstroom van de Aa belemmerden.(2)
Het zal niet verbazen dat Someren, in archeologisch opzicht de rijkste gemeente in zuidelijk Peelland, een paar aan de Romeinen ontleende veldnamen bezit. Het betreft de interressante toponymen: TOMMELEN en CASTEREN. In het uiterste noorden van het oude Someren, juist onder de

Rechts een portret van Messalina, echtgenote van keizer Claudius. Het kind in de 'hoorn des overvloeds' is misschien haar zoon Brittannicus. Het andere figuurtje is de godin Roma.

grens met Lierop, ligt het buurtschapje De Tommelen, tegen het natuurgebied de Vloeten. (3) Tommelen is afgeleid van het latijnse tumulus, tumuli, een Romeinse aanduiding van grafheuvels uit steen- en bronstijd.(4) Iets ten westen van de Tommelen is een grafheuvel met dubbele paalkrans aangetroffen, in de buurt van het verdwenen ven Krayenstark. Uit die grafheuvel werd een Hallstattzwaard geborgen. Die grafheuvel en een daarbij gelegen groot urnenveld uit de Yzertijd is in 1964 helaas geheel weggegraven. (5) Het gebruik van deze veldnaam bewijst de invloed die de Romeinen op de plaatselijke bevolking daar hebben uitgeoefend. Dit wordt aardig geillustreerd door de vondst van een hoopje Romeins kleingeld in de Somerense Heide. De beurs was vergaan. De geldwaarde was maar gering ! de eigenaar kan geen koopman of soldaat zijn geweest. De beurs was kennelijk door een inwoner verloren. Romeinse munten speelden zo een rol in het dagelijkse leven van de mensen in Someren. (6)

Een tweede Romeins toponym stamt uit dezelfde noordwesthoek van Someren: Casteren, een veld bij Krayenstark.(7) Caster-toponymen komen voor door het hele Romeinse Rijk, juist daar waar Romeinen hun verdedigingswerken, hun militaire posten, hun CASTRA bouwden. Het Somerense Casteren kan op zo'n militaire post duiden. Op het eerste gezicht een vreemde situatie, Someren, zover van de Romeinse Rijksgrens en zo diep in het achterland.Vermoedelijk is een -misschien tijdelijke- Romeinse militaire aanwezigheid te verklaren uit de strategische ligging van Someren waar de prehistorische hoofdbaan vanaf Knegsel komend, in Someren de Aa moest passeren richting Liessel, waar die weg via Meyel aansluiting vond met het Maas- en Rijngebied. Die belangrijke Aa overgang werd in roerige tijden vermoedelijk bewaakt. Een Romeins dakpan bij Sluis XI gevonden wijst op een niet-inheems gebouw. De inheemse bevolking dekte huizen met stro. (8)

Tommelen en Casteren liggen iets ten noorden van de prehistorische baan en juist parallel ermee.Geen toevalligheid !

Buiten Someren is alleen uit Mierlo een toponym bekend, dat iets met de Romeinen te maken moet hebben. Het is niet rechtstreeks aan de Romeinen ontleend. De veldnaam HEIPOORT, waarvan het suffix "poort" elders in Brabant steeds voorkomt in samenhang met een Romeinse verstérking !

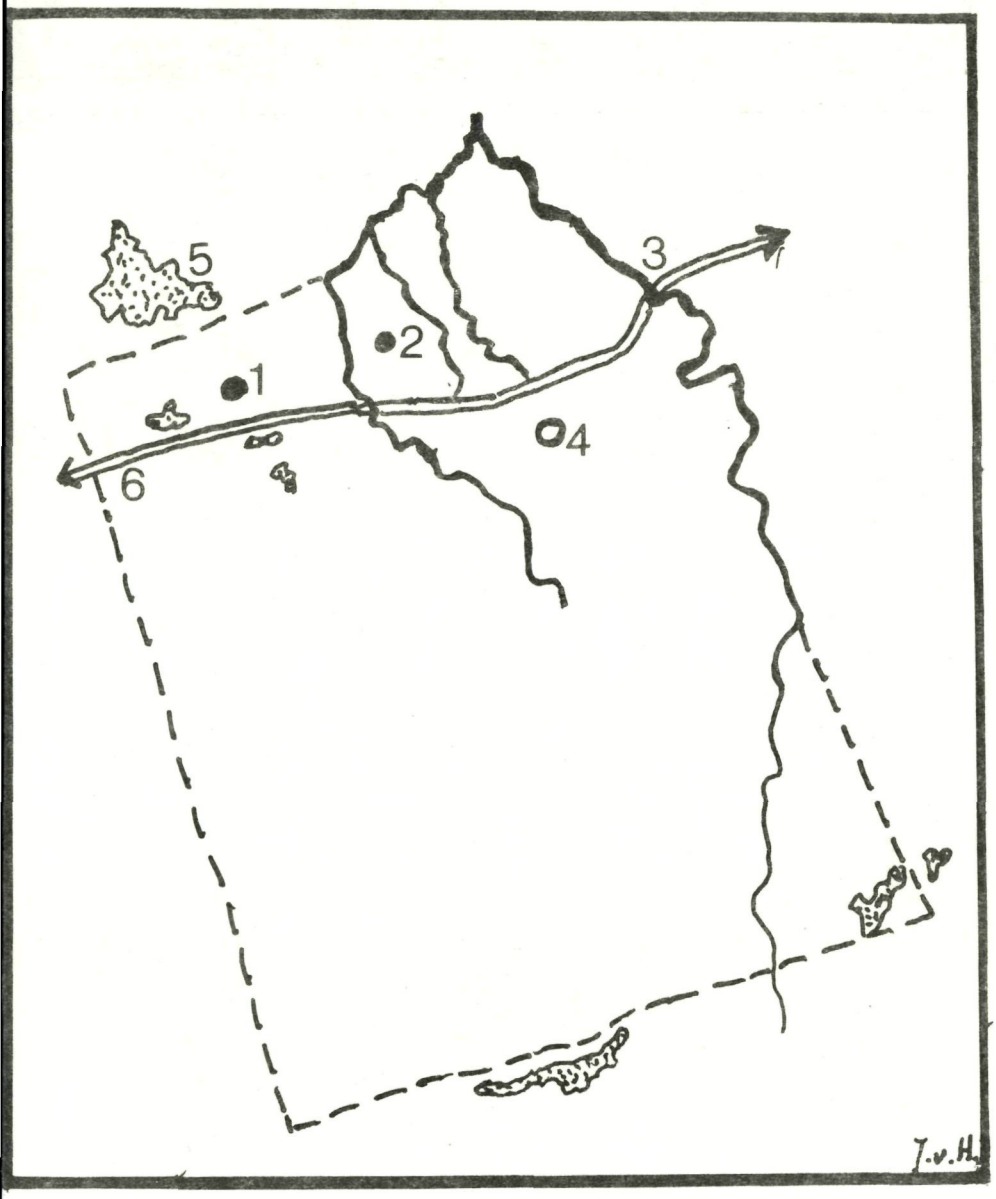

SOMEREN

1. Casteren
2. De Tommelen
3. Overgang rivier de Aa
4. Huidige dorpskern
5. Buntven
6. Pre-historische baan

Ook in Mierlo ? Bewoning daar in die tijd is aangetoond door de vondst van een urnenveld en een grafheuvelgroep. Prehistorische begraafplaatsen liggen een eind van de nederzetting af maar steeds aan een weg, een pas. Zo zou een weg door Mierlo gelopen moeten hebben, die langs de Lieropse Galgeberg, bij Casteren een aansluiting vond op de baan door Someren. De veldnamen Tommelen, Casteren en Heipoort zijn ook na de Romeinse Tijd in Someren en Mierlo gemeengoed gebleven en tot nu toe overgeleverd. De conclusie dringt zich op. De "grote" Volksverhuizing heeft Someren en Mierlo niet ontvolkt.
Een vreemd en eeuwenlang doorgegeven volksverhaal in Deurne vindt zijn oorsprong ook in de Romeinse periode. De daarin verhaalde tragische gebeurtenis zou nooit tot ons gekomen zijn, als kort daarop het volk uit Deurne verdwenen was. Het verhaal gaat over een ridder, die met zijn gouden harnas in het peelven verzonken was. In 1910 werd dat goud gevonden: een verguld zilveren helm van een Romeins officier. Vermoedelijk misleid door mist of duisternis, was hij te paard iets van de prehistorische baan Meyel- Liessel afgeweken en in het veen weggezakt. De consternatie rondom het verdwijnen van deze hoge officier moet in Deurne, (een urnenveld wijst daar op een nederzetting) (12), groot geweest zijn. Een uitgebreide zoekactie, met behulp van de plaatselijke bevolking vermoedelijk, moet op touw gezet zijn. Immers alleen zo kan de indruk verklaard worden die dat ongeluk daar gemaakt moet hebben. Het verhaal is door eeuwenlang doorvertellen wat van karakter veranderd: officier werd een ridder maar voor het speuren naar enige continuiteit in de bevolking van Deurne over de volksverhuizing heen, heeft het verhaal zijn historische waarde.

UIT SCHAARSE TOPONYMISCHE GEGEVENS WORDEN ECHTER WEL DUIDELIJK DAT IN PEELLAND DE BEVOLKING DAAR AL VOOR DE ROMEINSE TIJD AANWEZIG WAS, DOOR DE ROMEINSE TIJD HEEN, DAAR OOK GEBLEVEN IS EN AAN DE VOLKSVERHUIZINGEN NIET DEELGENOTEN HEEFT.

De bevolking leefde hier niet geheel geisoleerd van de Romeinen, heeft hun invloed ondergaan, moet ook vreemde groepen inwijkelingen zich in dit gebied hebben zien vestigen, maar daarover in een volgend artikel.

Noten.

1. J.H.van Hooydonk: Keltische achterblijvers in Peelland in: Heemkroniek Peelland 1980-3

2. J.H.Bischops: Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland, blad Eindhoven. Haarlem 1973.

3. J.Cunen: Inventaris van het archief der gemeente Someren. Asten, 1940. Het kaartblad geeft Tommelen aan tussen de Vloeten en Vlercken.

4. M.Gijsseling: Toponymisch woordenboek België, Nederland,Luxemburg Noord-Brabant en West Duitsland (vóór 1226)Brussel 1960.

5. Brabants Heem 1964 pag.62 Berichten Oudheidkundig bodemonderzoek XII 1962/1963.

6. H.Enno van Gelder, Joh.S.Boersman: Munten en Muntvondsten, Fibula 35, Bussem 1967. De Muntvondst van Someren omvat 42 koperen munten. De oudste van Augustus, geslagen in Lyon, de jongste van van Trajanus. Daarmee kan het tijdstip van verlies gedateerd worden rond 100 na Chr.

7. Kultuurhistorische Verkenningen in de Kempen dl.11 Oisterwijk 1961.

8. Brabants Heem 1965 XVII pag.89 De dakpan werd aangetroffen in een van de drie blootgelegde houten tonputten, ook een bodem van een wit romeins potje en een maalsteen van lavagesteente is daar gevonden. Meer inheems en Romeins materiaal stamt uit Someren: scherven van kruiken,wrijfschalen en een dolium.

9. A.D.Kakebeeke: De veldnaam poort in Brabant in Brabants Heem XI-1959.

10. Brab.Heem 1964 XVI pag.62 Kult.hist.verk. II

11. Kult.Hist.Verk.II: Naast de helm werden aangetroffen 37 munten uit de tijd van Constatijn de Grote, een mantelspeld, een spoor, een schoen, een dolkschede met zilveren beslag en een klokje. In Deurne zelf zijn nog gevonden Romeinse bronzen ringen, haarnaalden, hangers en armbanden.

12. H.N.Ouwerling: Deurne 1974[2] Geschiedenis der dorpen en heerlijkheden Deurne,Liessel en Vlierden.

drs G.v. Hooff

— KIEK, MAOR, 't STE GEDRUKT —

DRUKKERS IN HELMOND EN HUN DRUKWERK IN DE 19e EEUW.

(deel 1)

INLEIDING.

Eén van de eigenschappen waarin het menselijk ras zich van zijn medezoogdieren onderscheidt is het vermogen om bewust en doelgericht informatie door te geven. Aanvankelijk ging die informatie via gebaren/tekens en van mond tot mond. In deze wereld, waar geen schrift bestond, kon de informatie maar moeilijk verzameld en bewaard worden. Ervaring was heel belangrijk en elke generatie moest opnieuw leren van de ouderen. (pas op, die plant is giftig !). Later ontstond uit boodschappen in de vorm van af- en uitbeeldingen langzamerhand een onbeholpen tekenschrift dat verder overging in een letter(grepen) schrift en nog later een alfabet. M.b.v. deze vaste tekens kon een hoop kennis en ervaring vastgelegd, opgeslagen en doorgegeven worden.
Er ontwikkelden zich verschillende taalgroepen, en ondanks de betere communicatiemiddelen (wiel, zeil e.d.) konden de verschillende spraakgroepen elkaar niet of moeilijk verstaan: het begin van de babylonische spraakverwarring !
De verschillende talen ontwikkelden een steeds meer uniforme schrijfwijze en grammatica. Hierdoor werd de goede verstaanbaarheid van de schriftelijke communicatie bevorderd. Alleen het vastleggen en opslaan leverde aanvankelijk nog de nodige moeilijkheden op. Mozes zal wel blij geweest zijn toen de tocht door de woestijn voltooid was, na al die tijd de stenen tafelen meegezeuld te hebben. Het was dus zoeken

naar een lichte, makkelijk beschrijfbare 'beelddrager'. Hiervoor kwamen tenslotte dierlijke en plantaardige vezels/ grondstoffen in gebruik. Iedereen van ons kent wel het perkament (een gelooide dierenhuid), de papyrus-rollen (gemaakt van de stengels van het papyrusriet) en het papier, een Chinese uitvinding uit de 2e eeuw na Christus. Met het papier dat in de late middeleeuwen in Europa het toen gebruikelijke perkament verdrong - was een - in grote hoeveelheden en i.v.t. perkament vrij makkelijk aan te maken- goede en lichte beelddrager voorhanden. Alleen het vermenigvuldigen van een beeld (tekst en/of illustraties) was nog altijd een tijdrovende en hachelijke onderneming. Alle teksten moesten met de hand overgeschreven worden waarbij veel fouten inslopen en wat veel tijd kostte. Waarschijnlijk geïnspireerd door de textieldruk, ontstond er een systeem van met letters ingesneden houten blokken (waarmee de zgn. blokboeken zijn gedrukt) en later paste men gegoten, losse metalen letters toe, waarmee telkens andere tekst gezet/gedrukt kan worden. De verhoogd en in spiegelbeeld liggende letters of afbeelding wordt met inkt ingerold en onder spanning wordt een leesbare afdruk op papier 'geperst'. En deze methode om teksten te vermenigvuldigen wordt heden ten dage nog steeds gehanteerd, hoewel ná 1800 andere drukmethoden zijn ontwikkeld, die steeds meer toepassing vinden.

DE VERSPREIDING VAN DE BOEKDRUKKUNST.

De eerste boekdrukkers waren natuurlijk vnl. te vinden in de toenmalige centra van de Europese beschaving, zoals Venetië, Zuid-Duitsland én de Zuidelijke Nederlanden. Reeds vóór het einde van de 15e eeuw waren ook in de toenmalige noordelijke Nederlanden drukkers gevestigd, o.a. in Den-Bosch. Helmond was toendertijd nog maar een groot dorp: Den Bosch telde rond 1500 tien maal zoveel huizen als Helmond (1). Rond 1700 had het stadje Helmond slechts 3000 inwoners en het inwoneraantal was eind 18e eeuw gedaald tot 2500 (2). Het platteland van de toenmalige Meiery van 's-Hertogenbosch bestond voor het grote deel nog uit woeste onontgonnen

IETS OVER DE INHALING DES KAPELMEESTERS.

vrydag middag J.l. omstreeks 2 uren, zagen wij, inge-
.en dezer plaats, onze jeugdige Muzijkanten hunnen te ver-
ten Directeur te gemoed gaan. Uit het Logement, genaamd
Hof van Holland, namen zij hunnen uittrek; en, door een
geven teeken van den Heer Ancion, die tot hiertoe het Direc-
[illegible]schap met het beste gevolg, op zich genomen had, [illegible] het
Concert, en, speelde zoo danig, dat het ieders verwacht[illegible]ng
overtrof. Toen onze Harmonie, uit gemeld Logement, over de
Markt; door de Veestraat, tot op den Kanaaldijk gespeeld had,
moesten onze ijver volle Muzijkanten, door de felle koude, van
hetverlede het muzijk staken, tot aan Sluis N° 9, alwaar zij, na
eenige vertoeving hunnen te verwachten Kapelmeester aantroffen,
en Hem onder de grootste toejuiging met de woorden weest welkom!
[illegible] begroetten. Zoo dra onze met ijver bezielde Muzijkanten zich
op genoemde Sluis, eenig oogenblik hadden opgehouden keerde
zij, met hunnen lang verlangden Kapelmeester terug, tot bij de
Weduwe E. van Will alwaar zij, na hunne instrumenten in orde
gesteld te hebben, dezelve, weder hunne vorige toonen deden
aannemen. Hier was het, dat zij zich, voor den eersten maal, door
de menigte des volks, en, na niet langer dan 5 maanden bestaan te
hebben, op het woord *mars!* van hunnen te hebben aangenomen On-
derwijzer in de gemaakte vorderingen, des beknopten tijds, van daar
tot Heer genoemd logement, in buitengewone vorderi[illegible] deden
uitschitteren. Dank! voor de te hebben aangewende v[illegible], zij der
Harmonie, van den weldenkenden ingezetenen toegesproken.

ACHTERZIJDE VAN "MARKTBERIGTEN VAN HELMOND EN EINDHOVEN",no.2,MET O.A.OPGAVEN VAN MARKTPRIJZEN TE HELMOND EN EINDHOVEN?EIND JANUARI 1847.HET BLAD ?EN DE OPVOLGER?"HELMONDS MARKTPRIJZEN" (hiernaast afgebeeld),WAREN VERMOEDELIJK WEEKBLADEN GEWEEST.DEZE TWEE ENIG OVERGEBLEVEN EXEMPLAREN DRAGEN DE NUMMERS 2 EN 33.VOOR ZOVER DEZE BLADEN TE DATEREN ZIJN AAN DE HAND VAN DE DATUM VAN DEMARKTBERICHTEN?LIGT ER INDERDAAD EEN DERTIGTAL WEKEN TUSSEN DE VERMOEDELIJKE VERSCHIJNINGSDATA VAN DE TWEE BLADEN.

HELMONDS

MARKTPRIJZEN

33.

Helmond Den 21. Augt. 1847. middelprijs der granen.

Een Nederlandsch Mud Rogge. . .	fl	6.	75.
» » » Boekweit. . »		6.	75.
» » » Haver . . »		3.	37.

De 6 Nederlandsche ponden Roggebrood 54 Centen
Het Nedl. pond Boter bedraagt 68 Centen.
Het Spek per Nedl. pond kost 100 Centen.
Het Mud Aardappelen. 1 Gulden 90 Centen.

Eindhoven Dingsdag den 24. August. Middelprijs der grane

Een Nederlandsch Mud Rogge. . .	fl	7	00.
» » » Boekweit. . »		7	00.
» » » Haver. . »		3	20.

Het pond Roggebrood. 9 en een vierde Cent.
» » Boter 72 Centen.

BURGERLIJKE STAND.

Aangifte van den 17 Augustus tot den 24 Augustus 1847.

GEBOORTENS: Den 17 Aug. Leonardus Hubertus Boonaerts. den 18 Theodorus van Hout. den 19 Johannes van Oorschot.

STERFGEVALLEN: Den 17 Anna Maria Martens. oud 40. Jaren. id. Helena van de Kruijs. oud 2 Jaren. Maria Martha van Hout.

HUWELIJKEN: Den 19 Peter Gieris en Jennemie van de Loo. id. Adrianus Francis Smeijers. met Anna Maria Krox.

A. H. Janssen Boekdrukker en Boekbinder te Helmond.

VOORZIJDE VAN "HELMONDS MARKTPRYZEN",no.33,MET OPGAVE VAN O.A. DE MARKTPRIJZEN TE HELMOND EN EINDHOVEN,EIND AUGUSTUS 1847.

gronden en in dit dunbevolkt gebied, lagen de dorpen en gehuchten slechts her en der verspreid. Veel inwoners van Helmond en omstreken verdienden (voor een deel) hun kost met weven, spinnen en spoelen. Anderen scharrelden hun armzalige kost bijeen op de veelal schrale hei- en zandgronden. Het onderwijs was veelal slecht (geregeld), en van een geregelde schoolgang kwam meestal niet veel terecht. Het peil van de volksontwikkeling was in deze streken dan ook erg laag. Lezen en schrijven was voor het grootste deel van de Meierijsche plattelandsbevolking uit den boze.

De enige grafische voortbrengselen die in deze streken op een wat grotere schaal aftrek vonden waren primitieve gebedenboeken, heiligenprenten, 'cents' prenten e.d. Rondreizende handelaren voorzagen in deze behoefte. Van enige grafische activiteiten in Z.O.Brabant zelf is geen sprake: wat aan prenten e.d. werd verhandeld was elders gedrukt en voor het actuele drukwerk kon men altijd in Den Bosch terecht.

In het westen van ons land bloeide het boekdrukkersbedrijf in de 16e - 18e eeuw echter, o.a. vanwege de grote persvrijheid die hier in de lande heerste, reden waarom vele buitenlandse uitgave hier wel konden verschijnen. De Franse overheersing met zijn beknotting van de persvrijheid betekende dan ook een ernstige terugval voor het grafisch bedrijf. Het aantal uitgegeven boeken bv. daalde van 240, in 1806, tot 87 in 1813 (3). Dergelijke productieaantallen (waaronder dus nog een aantal anderstalige publicaties zijn inbegrepen) zijn natuurlijk maar bescheiden vergelijken bij de huidige boekenproductie. Maar het huidige Nederland telde begin 19e eeuw dan ook maar 1/6 van de huidige bevolking, waaronder een zeergroot aantal analfabeten en ongeletterden.
In het donkere zuiden was het met de volksontwikeling nog slechter gesteld dan in de rest van Nederland en deze achterlijke toestand op cultureel gebied bevorderde de groei en bloei van het drukkersambacht hier ter

plaatse niet. Rond 1820 waren in Noord-Brabant alleen in Grave, Den-Bosch, Breda en Bergen op Zoom boekdrukkers gevestigd (4). Wilden de inwoners van Helmond of omgeving toch iets gedrukt hebben dan gaven ze een drukker van buitenaf, meestal uit Den Bosch, opdracht het in of onder hun naam te drukken. Zo liet b.v. Huybertus van Brussel, o.a. tweemaal burgemeester van Helmond aanvang 17e eeuw te Den Bosch een boekje onder zijn naam drukken met als titel: 'CHRISTELIJKE GEBEDEN TOT DE VIJFTIEN BLOEDSTORTINGEN VAN ONZE HEERE JEZUS CHRISTUS; MITSGADERS HET GEBEDT VAN DEN H.AUGUSTINUS EN ANDERE'(5) Ook de Aarlese patriotten H. Elemans en H.Petit lieten hun ' NIEUW LIED OP HET PLANTEN VAN DEN VRIJHEIDSBOOM TE AARLE-RIXTEL OP DEN 9E MEI 1798' te s'Bosch drukken (6) en Herman Jan Beugels (sinds 1812 pastoor te Helmond, later deken) liet zijn preken eveneens in Den Bosch in druk verschijnen.

DE EERSTE BOEKHANDELAREN.

De vrijwel algemene groei van de bevolking in de regio Helmond na 1815, de toename van handel en nijverheid in de streek, de opkomst van het (lokale) verenigingsleven, de uitbreiding van het overheidsapparaat enz. leidde ook in deze streken begin 19e eeuw tot een steeds grotere vraag naar drukwerk.

Vóór de oprichting van de eerste boekdrukkerijen in Helmond, voorzagen Helmondse boekhandelaren ook al voor een deel in de lokale en regionale behoefte aan drukwerk. Aangezien zij niet over drukkersgereedschap beschikten moesten zij dit werk uitbesteden. Het drukwerk dat dus afkomstig is van de eerste Helmondse boekhandels - en dat zij soms onder hun eigen naam uitgaven - is niet in eigen atelier vervaardigd. Zo fungeerde de oudste, ons bekende, Helmondse boekhandel (door Willem Carel van Kelckhoven (8) waarschijnlijk ± 1830 (9) in zijn woonplaats begonnen), wat het drukwerk betreft als agentschap voor Helmond en omstrekeri van (een) enkele Bossche drukkerij(en) (10). Het boekbinden gebeurde wel in eigen beheer. In 1840 woon-

de een boekbinder bij van Kelckhoven in (11). Ook de twee andere boekbinders uit die tijd, die wij in het Helmondse archief hebben kunnen achterhalen (12), zullen wel bij van Kelckhoven in dienst zijn geweest.
De volgende 'plaatselijke reglementen' van de gemeente Helmond verschenen in druk, met op de omslag, de naam van 'W.C.van Kelckhoven en Zonen' vermeld.

1840: REGLEMENT VAN ORDE OP HET HOUDEN EENER PLAATSELIJKE NACHTWACHT BINNEN DE GEMEENTE HELMOND.

1843: PLAATSELIJKE VERORDENINGEN OMTRENT HET BEREIDEN EN VERKOPEN VAN ROGGEBROOD.

1844: TARIEF EN REGLEMENT VOOR DE PLAATSELIJKE BELASTING OP DE BIEREN IN DE GEMEENTE HELMOND.

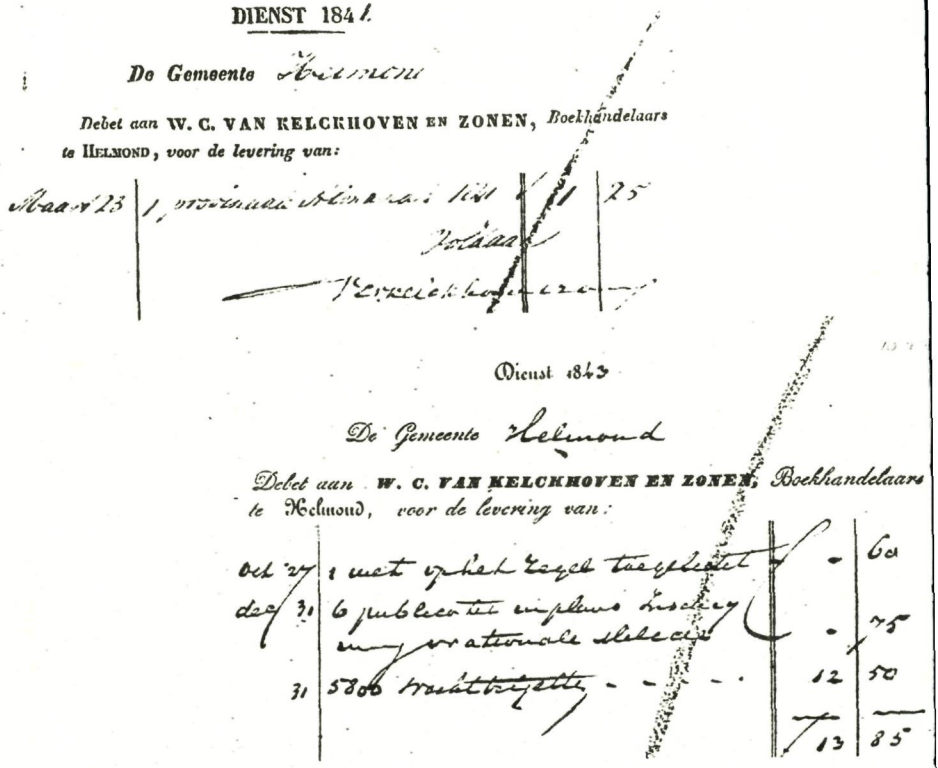

DIENST 1841

De Gemeente Helmond

Debet aan W. C. VAN KELCKHOVEN EN ZONEN, Boekhandelaars te HELMOND, voor de levering van:

Maart 23	1 [illegible]	1	25
	Voldaan		
	[illegible]		

Dienst 1843

De Gemeente Helmond

Debet aan W. C. VAN KELCKHOVEN EN ZONEN, Boekhandelaars te Helmond, voor de levering van:

Oct 27	1 met opheldering [illegible]	-	60
dec 31	6 publicaties [illegible]	-	75
31	5800 [illegible]	12	50
		13	85

In 1843 vestigt zich een tweede boekhandelaar, maar dan van roomse huize, in Helmond: ene Antony Vos, uit Weert afkomstig (13). Eind van dat jaar koopt deze een pand in de Ameidestraat van de zadelmaker Hendrikus Otten.(14) Vos deed echter al eerder zaken in Helmond. Er is een bidprentje bewaard gebleven, waarop, als overlijdensdatum van de betroffen persoon 31 maart 1843 staat vermeld, en dat, blijkens de opdruk aan de achterkant uitgegeven is bij A. Vos, boekhandelaar te Helmond (15). Ook leverde Vos al in 1842 prijzen voor de Latijnse school te Helmond (16). Vos ging met zijn handel blijkbaar ook de boer op: in de zomer gaat hij met kerkboeken 'de missies' (bedoeld zijn:processies- red.) te Beek en Donk, Dommelen, Erp, Liempde, Lierop, Tongelre en Gestel af. In de Lente is hij dichter bij huis te vinden, nl. op de voorjaarsmarkten van Helmond, Aarle-Rixtel en Mierlo (17).

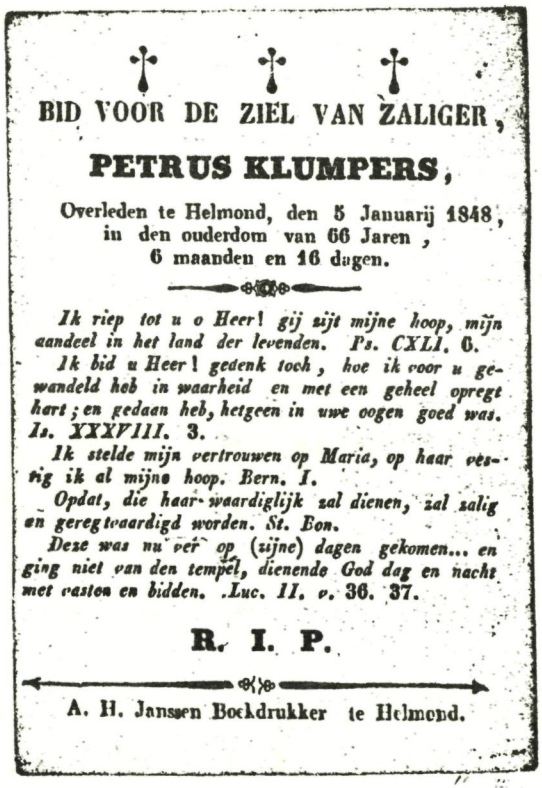

✝ ✝ ✝

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER,

PETRUS KLUMPERS,

Overleden te Helmond, den 5 Januarij 1848, in den ouderdom van 66 Jaren, 6 maanden en 16 dagen.

Ik riep tot u o Heer! gij zijt mijne hoop, mijn aandeel in het land der levenden. Ps. CXLI. 6.

Ik bid u Heer! gedenk toch, hoe ik voor u gewandeld heb in waarheid en met een geheel opregt hart; en gedaan heb, hetgeen in uwe oogen goed was. Is. XXXVIII. 3.

Ik stelde mijn vertrouwen op Maria, op haar vestig ik al mijne hoop. Bern. I.

Opdat, die haar waardiglijk zal dienen, zal zalig en geregtvaardigd worden. St. Bon.

Deze was nu vêr op (zijne) dagen gekomen... en ging niet van den tempel, dienende God dag en nacht met vasten en bidden. Luc. II. v. 36. 37.

R. I. P.

A. H. Janssen Boekdrukker te Helmond.

DE EERSTE BOEKDRUKKER.

In 1846 krijgen de twee Helmondse boekhandelaars gezelschap van een derde boekhandelaar. Maar deze nieuwkomer, Alexander Josephus Hubertus Janssen, afkomstig uit Heythuizen (18) is tevens ook boekdrukker. Janssen werkt in 1848 met één houten pers en heeft twee knechten in dienst.(19) Hij had waarschijnlijk niet over werk te klagen: in de vijf jaar dat hij zijn bedrijfje in Helmond heeft gevestigd zijn van deze ééne pers de volgende drukwerken verschenen:

1847: MEDITATIËN OVER HET LEVEN EN DE MYSTERIËN VAN O.H. J.C. UIT HET FRANSCH VERTAALD EN UITGEGEVEN DOOR JAN L. FR. DONKERS REIN. H.Z., KATH. PRIESTER EN RECTOR DER LATIJNSE SCHOOL (TE HELMOND-RED.) 3E EN 4E DEEL.

1848:- IDEM 1E EN 2E DEEL.

- VERANDERDE ARTIKELEN IN HET REGLEMENT DER BELASTING OP DE BIEREN MET VASTSTELLING DER LINIE IN DE GEMEENTE HELMOND.

1849:- BELASTINGLINIE HELMOND .
- REGLEMENT, VOLGENS WELKE ZAL WORDEN GEHEVEN ALS PLAATSELIJKE BELASTING OP DE AZIJNEN IN DE GEMEENTE HELMOND OP DEN VOET VAN HET TARIEF, GEARRESTEERD BIJ RAADSDELIBERATIE VAN DE 6E APRIL 1849.

1850:- TARIEF EN REGLEMENT VOOR DE PLAATSELIJKE BELASTING OP DE WIJNEN, BINNEN- EN BUITENLANDSCHE GEDISTILLEERD EN LIKEUREN IN DE GEMEENTE HELMOND.

- VERSLAG VAN DE VINCENTIUSVERENIGING TE HELMOND VANAF HET BEGIN HARE OPRICHTING 23 AUGUSTUS 1848 TOT OP DEN EERSTEN ZONDAG IN DEN VASTEN DEZES JAARS.

Ook zijn er nog twee nieuws- en advertentieblaadjes, die door hem zijn gedrukt, bewaard gebleven, resp. onder de titel 'Marktberigten van Helmond en Eindhoven' en 'Helmonds Marktprijzen'. Deze kleine 'krantjes' (enkele vellen druks met een drukspiegel van 15 x 9 cm) zijn,

gezien het feit dat ze genummerd zijn,waarschijnlijk een periodieke voorloper van het Helmonds Dagblad. Zij bevatten behalve marktprijzen, opgaven uit de registers van de burgelijke stand van de gemeente Helmond, advertenties én plaatselijk nieuws.(20)
Janssen die naar alle waarschijnlijkheid ook de redactie van deze periodiekjes voor zijn rekening nam, doet in één van de blaadjes een felle aanval op concurrent Vos. Was de afzetmarkt in Helmond e.o. te krap voor twee of drie leveranciers van drukwerk er redelijk van te kunnen bestaan ? Hoe het ook zij, Janssen vertrekt in 1851. (21)
Opvallend is dat in dat zelfde jaar ook de steendrukker Frederik Wilke het, na een kortstondig verblijf, in Helmond voor gezien houdt.

De steendruk of Lithografie (een uitvinding van Alois Senefelder uit 1797) is een vlakdrukmethode, d.w.z. het te overdragen beeld (tekst/tekening) ligt gelijk met de rest van het oppervlak van de beelddrager, waarmee gedrukt wordt. De beelddrager is in dit geval een speciaal geprepareerde kalksteen. De overdracht van alléén het te drukken beeld geschiedt doordat o.i.v. de chemische voorbewerking de bij het ininkten de niet te drukken delen van de steen geen inkt aannemen en bij de afdruk dus blank blijven.

Deze drukmethode vond na 1810 steeds meer een commerciële toepassing, ook in Nederland. Zo vestigde zich de steendrukker Jan Ferdinand Demelinne zich in het begin van de jaren 1820 als eerste zich te 's-Hertogenbosch (22) toen nog altijd het grafisch centrum van Noord-Brabant. Wilke, afkomstig uit Gladbach, is waarschijnlijk als leerling bij deze Demelinne werkzaam geweest. Van daaruit heeft hij enkele jaren in Roermond gewerkt om daarna weer naar Den Bosch terug te keren om voor zichzelf te beginnen. De twee opeenvolgende vennootschappen die hij daar sloot waren echter beide van korte duur.(23) Vermoedelijk heeft hij zich, kort na de ontbinding van zijn laatste vennootschap, begin 1849, in Helmond gevestigd. Zijn werkplaats had hij aanvankelijk op de Wal, in 1850 verhuist hij echter naar de Steenweg, waar hij een huis met tuin heeft gehuurd.(24) Zijn vertrek is, letterlijk en figuurlijk, in het duister gehuld: volgens een aantekening in het Helmondse bevolkingsregister is hij met zijn gezin en twee knechts ergens in 1851 'met de nacht' verdwenen, (25)waarschijnlijk dus zonder een boodschap nagelaten

te hebben waar hij heenging, zodat we U niet kunnen vertellen wat er verder van hem is geworden. Waren het financiële problemen en/of tegenvallende klandizie die hem tot een dergelijk vertrek noopten ? Feit is dat een tweede steendrukker, die zich tien jaar later in Helmond vestigt, ook niet veel beter is vergaan. Maar daarover meer in deel 2.

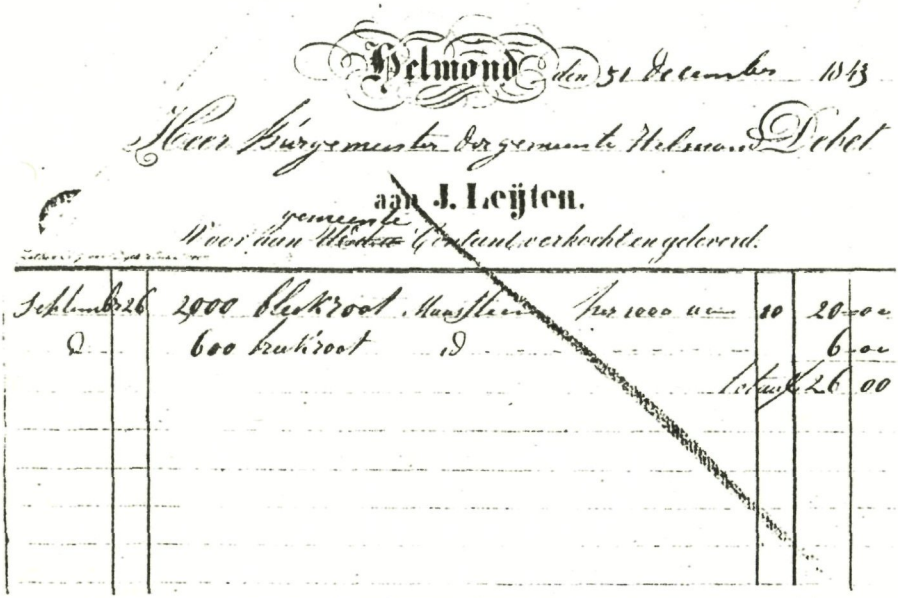
Helmond den 31 December 1843

Heer Burgemeester der gemeente Helmond Debet

aan J. Leijten.

Voor den ~~Heer~~ gemeente Geleverd verkocht en geleverd.

September	26	2000	Bleekroot, Mastiek	per 1000 a	10	20-00
D.		600	Kruikroot	d		6-00
				Totaal		26-00

VÓÓR DE OPKOMST VAN HET (BOEK)DRUKKERSBEDRIJF IN EIGEN STAD?MOESTEN DE HELMONDERS HUN DRKWERK WEL ELDERS UITBESTEDEN.HIER EEN VOORBEELD:EEN BRIEFHOOFD VAN DE HELMONDSE KOOPMAN J.LEYTEN?GEDATEERD 31 DECEMBER 1843, STEENDRUK VAN A.G. VAN DIJCK TE EINDHOVEN.(GAH,bijl.bij de rek.,1843)

NOTEN:

(1) Harkx, pag. 5

(2) Harkx, pag 56, 204

(3) Gerlof D.Homan: Nederland in de Napoleontische tijd ,pag.133

(4) Rijks geschiedkundige Publicatiën dl.99, Statistieken van de Nederlandse Nijverheid 1816-1843, pgs.788-789,897,903.

(5) J.Heeren: Uit de geschiedenis van het drukkersbedrijf te Helmond. ZWV. 15 oct. 1927.

(6) Gepubliceerd door Aug.Sassen in: Nbr.Volksalmanak het jaar 1891, pg. 417-418.

(8) Willem Carel van Kelckhoven (gedoopt 12 sept. 1804 te Oisterwijk) was van protestantse origine. Zijn vader, Karel Jacobus van Keclkhoven (Moergestel, 1775 - Helmond, 17 mei 1838) was o.a. ontvanger der belastingen te Deurne geweest, en had zich op latere leeftijd met zijn gezin te Helmond gevestigd. Zoon Willem Carel staat in zijn huwelijksacte en in het register van de beroeps - en volkstelling van 1840 als zaakwaarnemer te boek (GAH, volkstell.1840, wijk AB, fol 70), maar wordt ook als winkelier vermeld (o.a. in de geboorteactes van zijn kinderen). Hij nam een redelijk vooraanstaande positie binnen de protestantse bevolkingsgroep te Helmond, getuige de afkomst zijn huwelijkspartner en zijn secretarisschap van de plaatselijke kerkvoogdij (GAH, Not.Arch., Not. van Bocholt, 1847, nos.92 en 145.) Behalve zijn winkel in boeken, schrijfwaren e.d.(die hij aan huis had, gelegen in de Veestraat naast het kolosale pand van de wijnhandelaar F.J.de Bruyn) had hij ook nog werk als klerk van districtscommissaris Wesselman (Gemeentearchief Gemert, i.s. 1845) ± 1838 verandert de firmanaam van 'W.C. van Kelckhoven, boekhandelaar' in: W.C. van Keclkhoven en Zonen, boekhandelaars'. Wat zijn twee zonen (Peter Cornelis en Willem Carel Jr.), die beide in die tijd nog een kind waren, in de zaak deden is mij onduidelijk. In 1850/1851 vertrekt Willem Carel Sr.met zijn gezin naar Schoonhoven (GAH,Bev.Reg. 1849-1860, dl.2, fol.6), waar hij tot postmeester is benoemd (GAH, Not.Arch., Not.v. Bocholt, 1851, no.190). Zijn vertrek betekende ook het einde van de boekbinderij en kousenweverij die hij in Helmond dreef. (GAH, Arch. 19e eeuw, code van Bokhoven, no.106).

(9) De eerste, ons bekende, rekening van deze zaak dateert uit 1829 (GAH,Bijl. bij de rek,1829).W.C.van Kelckhoven trouwde het jaar daarop met Maria van Hogerlinden, een dochter van een verarmde protestantse Linnenfabrikant te Helmond.

(10) In een circulaire (gedateerd 15 mei 1845 en gericht aan de gemeentebesturen in de regio) (aangetroffen tussen de ingekomen stukken van 1845 in het gemeentearchief Gemert) maken 'W.C.van Kelckhoven en Zonen' de geadresseerde attent op, door hen uitgegeven/en de door W.C.van Kelckhoven zelf ontworpen, voorgedrukte formulieren voor de broodzetting. De bestellingslijst moet echter opgestuurd worden aan de drukker: H.Palier en Zoon te 's-Hertogenbosch.

(11) GAH.Volkstell. 1840, wijk AB, fol.70

(12) Eén van de aangevers van het overlijden van K.J. van Kelckhoven is George Philips Cornelis Eifelwijn, 33 jr. en boekbinder van beroep. In 1844 vestigt zich een jonge boekbinder van uit Zierikzee in Helmond, genaamd Samuel Ochtman (GAH.Reg.van personen die zich metterwoon in de gemeente vestigen 1835-1849, 24 aug.1844). Waarschijnlijk had van Kelckhoven maar één boekbinder tegelijk in dienst. Al deze boekbinders kwamen van buiten Helmond.
Harkx (pg.211) geeft als resultaat voor Helmond van de beroeps- en volkstelling van 1840 o.a. op dat hier toen 3 personen in de grafische nijverheid werkzaam waren. Behalve de al eerder genoemde boekbinder die dan bij van Kelckhoven inwoont, hebben wij verder niemand meer als zodanig kunnen ontdekken. Waarschijnlijk heeft Harkx twee katoendrukkers, die in de volkstelling kortweg als 'drukker' vermeld staan, tot de grafische nijverheid gerekend. (GAH,Volkstell.1840,wijk A/B, fol.109 en wijk CD fol.12).

(13) Antony Vos, geb. 17 jan.1813 te Weert (GAH,Bev.Reg. 1849'60, dl.2 fol.185 en fol.222) gest. 1 mei 1870 te Weert (GAH,Bev.Reg.1860-1880, dl.D, fol.37 en dl.C,fol.699), zijn wettige woonplaats. Volgens een aantekening van Jac.Heeren (GAH,coll.Heeren, doos 46,plakboek 3)zou zich in het kerkarchief van Ommel nog de volgende uitgave bevinden: 'Een nieuw lied tot lof van onze Lieve Vrouw van Ommel bij Asten', op de wijs van Oudenaar, uitgegeven bij A.Vos te Helmond. Misschien dat de 'schat der liefde of verhandeling over de liefde tot God en den evennaaste', dat in de jaren 1850 in Helmond verschenen is (Mes,pg.217) ook door Vos is uitgegeven. Mevr.T.Söhngen-van Gotum bezit nog bidprentjes uit 1848 en 1851, die door Vos zijn uitgegeven. Vos bewoog zich met zijn boekhandel en uitgaven vnl. op het terrein van roomse religieuze literatuur/lectuur, wat ook blijkt uit de 'boedelbeschrijving der goederen door Antony Vos, boekhandelaar te Helmond, ingebracht in het huwelijk met Johanna Kerkhof' - (GAH,Not.Archieven, Not.van Bocholt, 1851, no. 108). Ik hoop nog eens apart op deze inboedelbeschrijving terug te komen, omdat een dergelijk overzicht van het boekenbestand en verdere inrichting van een boekhandel midden vorige eeuw uiterst zeldzaam, en voor Helmond uniek, is. Het kan ons -indirect- een aardige kijk geven op de belangstelling van het boeken kopende publiek in Helmond en omgeving.
In de collectie bidprentjes van het gemeentearchief Helmond is het bidprentje van Francisca van Moorsel (gest. 1852) de meest recente uitgave die wij van Vos op dit terrein konden ontdekken.

(14) GAH, Not.Archieven, Not.v.Bocholt, 1843, no.114

(15) Het desbetreffende prentje van Wilhelmus Smulders bevond zich in GAH, Coll.Heeren,doos 37.

(16) GAH,Bijl. bij de Rek.,1842.

(17) GAH, Patent Registers, supplement 1845/1846, 2e kwartaal nos.2,3,7,8,33,39,40,42 en kwartaal no.15.

(18) GAH,Register van Inschrijving van personen welke zich metterwoon binnen de gemeente begeven hebben (15 jan. 1846 - 20 april 1850) No.8: Joseph Alexander Hubert Janssen, boekbinder, oud 25 jaar, geboren te Roermond vestigt zich met acte van woonplaatsverandering d.d.13 juni 1846 met vrouw, schoonmoeder en haar twee kinderen en zijn eigen twee kinderen vanuit Heythuizen te Helmond.

(19) A.R.A.Den Bosch, Arch.Prov.Griffie 1814-1850, no.6484. Eén van de knechten was waarschijnlijk Peter Simons die zich 2 nov.1846 als boekdrukkersknegt vanuit Venlo te H.vestigt.

(20) J.Heeren: Helmonds oudste nieuws-en advertentie-blad. Helm.Courant 25 juni 1955.

(21) GAH,Bev.Reg.1849-1860, dl.2, fol.134: A.J.H.Janssen, geb. 5 nov.1821 te Roermond, wordt 15 mei 1851 uitgeschreven naar Roermond evenals zijn beide knechten Matheus Cremers en Henricus Dielis (boekbinder), beide geboren te Turnhout(toen een belangrijk centrum van de grafische nijverheid én nu nog).

(22) Karel Vermeeren: Hendrik Turken, z.p., z.j.,pg.21

(23) o Bij akte d.d. 18 jan.1847 (Notaris Leendert Cornelis van de Ven te 's Bosch) werd de vennootschap tussen - Frederik Wilke en - Willem Verbeet, beide wonende te 's Hertogenbosch, aangegaan per 30 jan.1846, per 31 jan. 1847 ontbonden.
o Bij akte d.d.24 mrt.1849 (Notaris Rits te 's Hertogenbosch) werd de vennootschap tussen - Gerardus Franciscus Schimmel - Johannes Schimmel en - Frederik Wilke, aangegaan per 25 jan.1847, per 17 mrt.1849 ontbonden.

(24) GAH, Not.Archieven, Not.v.Bocholt,1850, no.87; 20 maart.

(25) GAH, Bev.Reg.1849-1860, dl.I, fol.99 en dl.4 fol.13: Frederik Wilke (geb.1815 te Darmstadt)
x Frederica Bisse (geb.1813 te Gladbach)
- Joh. Wilhelmina (geb.1833 te 's Bosch)
- Frederik (geb.1836 te Roermond)
- Robert Jacob (geb.1838 te Roermond)
- Willem Frederik (geb.1845 te s'Bosch)
- Frans Gerhard (geb.1848 te s'Bosch)
Knechts: Adolph Kies(geb.1822 te Haarlem)
Jan Conrad Hollen (geb.1825 te 's Bosch)

drs G.v.HOOFF

PIET DE WIT HATéMA

(deel 3)

Als het een keer wat druk was met de verzending, dan kwam Piet de Wit, nadat hij bij Prinzen & van Glabbeek afgewerkt was, nog wat helpen met inpakken.

De 'nieuwe' fabriek is maar zeer korte tijd in de Veestraat gevestigd geweest. Zij was van het begin af aan te klein. Piet de Wit huurde daarom een nieuwe ruimte, in de Kerkstraat achter de slagerij van Berings, die langs de Lambertuskerk was gevestigd. Daar werd nu, naast dweilen, ook de vervaardiging van molton dekens ter hand genomen. De kettingen liet men aanvankelijk scheren bij Schrörs, waar ook meestal de cobbs gespoeld werden. Tot dan toe waren er maar een paar, oude, wevers ingeschakeld geweest voor het weven van dweilen, maar voor de fabricage van de dekens werden nu overal mensen opgescharreld, die thuis nog een weefgetouw hadden staan en wel eens ooit op werkten. Enig vakmanschap werd niet vereist. In Helmond zelf werden nog een paar van dergelijke oude handwevers gevonden (zoals Doris Guliker, Jan den Bok, Vermeulen en van Hoof), maar al spoedig werden ook op de omliggende dorpen wevers aangezocht. Vooral in Mierlo zaten nogal wat oude handwevers. Daar werd Graard Gruyters zoveel als de stukkenuitgever. Bij hem konden de wevers op bepaalde tijden de (geschoren) kettingen en het benodigde inslaggaren gaan halen, terwijl ze tegelijkertijd uitbetaald kregen voor de door hen ingeleverde stukken. Een zekere voerman Knoops bracht de stukken naar de fabriek in Helmond en nam als retourvracht de nieuwe garens mee.

Op dezelfde wijze vormde Nolleke 'de booi' de schakel tussen het Helmondse fabriek en hun Gemertse wevers. Vanuit Someren werd het transport wekelijks verzorgd door voerman Hurkens.

was het hem te doen om een gedeelte van de inhoud te verwisselen voor stalen en monsters van zijn eigen product. Zo kon hij dan op kosten en bij klanten van zijn werkgever meteen zijn eigen fabrikaat aan de man brengen. Dit bedrog werd echter ontdekt en daarmee was het met P.de Wit zijn loopbaan bij Prinzen & van Glabbeek gedaan.

In de eerste jaren van het bestaan van het bedrijfje werden vooral dekens vervaardigd, die vnl. voor de export dienden. De eerste vermelding van de firma 'De Wit en Co', (7) in het gemeentearchief is een aanvraag voor een vergunning tot de oprichting van een weverij, ververij en ruwerij van katoenen goederen te Helmond, d.d. 9 dec.1904. Het jaarverslag van de gemeente Helmond over 1904 geeft de volgende personeelsbezetting voor de dekenfabriek van de Wit en Cie: negen volwassen mannen, twee vrouwen en een meisje. Het aantal thuiswevers dat de firma in de loop van deze jaren in dienst had is er jammer genoeg nergens opgegeven. Maar onbeduidend zal het niet zijn geweest.(8) Dit blijkt uit het gemeenteverslag over 1905, waarin wordt vermeld dat van de 55 mannelijke arbeidskrachten, die de 'Wit & Cie' eind van dat jaar in dienst had, er slechts 20 in de fabriek werkzaam waren. Volgens hetzelfde verslag werkten dat jaar ook nog 27 vrouwen en 26 meisjes op de fabriek. Het bedrijf is ongeveer anderhalf jaar in het gebouw achter slager Berings in de Kerkstraat gevestigd geweest.

In 1954 had Jac. Heeren een gesprek met de toen 85-jarige Jan Pijnenburg, (9) die toen op de Kromme Steenweg woonde, over dit eerste bescheiden fabriekje. Hij was een van de eerste arbeiders die door de Wit in dienst was genomen en kreeg spoedig de leiding over het fabriekspersoneel. Namen van mede arbeid(st)ers, die hij zich nog wist te herinneren: Jos Wayers, Tru de Loyer, Leentje Ubben, Stien Boddendijk, Jan Leenders, Wout Bombeek en Jantje Slegers. De bedrijfsleider was een zekere Weibel,(10) een Duitse jongeman, die de Wit van een zijner handelsreizen had meegebracht. Het was een rustig persoon, die bij het werkvolk in hoog aanzien stond en die ook bij andere fabrikanten erg gezien was. Omstreeks 1912 kreeg hij onenigheid met zijn patroon en ging toen in betrekking bij de firma Raymakers. Bij het uitbreken van de oorlog in 1914 meldde hij zich als vliegenier in Duitse dienst.

Hoe in deze eerste tijden de financiële verhoudingen tussen de beide vennoten, Kobus en Piet de Wit, was, en hoe de werkzaamheden, de winst e.d. verdeeld waren was niet meer met juisheid te achterhalen. Uit de verhalen van oud-personeelsleden blijkt wel dat Piet de Wit van het begin af aan de hoofdleiding had en dat zijn compagnon meer een soort magazijnmeester was.Iedereen die allebei de vennoten heeft gekend en de gang van zaken van nabij heeft kunnen gadeslaan, was het al gauw duidelijk dat deze samenwerking niet lang stand zou houden. Naarmate de zaken zich uitbreidden kwamen de compagnons ook voor de noodzaak te staan het ondernemingskapitaal te vergroten. Het geld daarvoor moest grotendeels geleend worden. Tijdens een van deze transacties trad duidelijk het verschil in temperament en levenshouding tussen de oudere en jongere firmant, die mede tot de uiteindelijke breuk zou leiden. Na heel veel moeite en urenlange gesprekken waren de twee firmanten de Wit er in geslaagd een bedrag van 10.000 gulden voor de zaak op te nemen. Hiermee konden ze de, reeds hoogopgelopen, achterstallige rekeningen voldoen. Het eerste wat Piet de Wit bij het verlaten van het kantoor van hun crediteur zei was ' Nou gaan we eerst eens fijn dineren '. Maar jongen, dat kunnen we toch niet doen, dat geld is toch niet van ons en moet worden terugbetaald', was Kobus antwoord, die blijkbaar nog een degelijk-ouderwetse fabrikant was.

De samenwerking heeft dan ook nauwelijks twee jaren geduurd. Over de wijze waarop Piet de Wit en zijn oom Kobus uit elkaar zijn geraakt, zijn heel verschillende verhalen in omloop. Volgens sommigen heeft P.de Wit zijn oom ' eruit gewerkt ', na hem'tot op zijn hemd'uitgekleed te hebben. Kobus zelf schijnt ooit eens tegen enkele van zijn arbeiders over zijn neef gezegd te hebben: 'Eerst maakt hij mijn centen op en dan gooit hij mij buiten'.Weer anderen die al jaren van de vennootschap tussen Piet en Kobus met beide compagnons te maken hebben gehad, zeggen dat Kobus de WIT een ondeugend manneke was, 'net een kind', waarmee het vrijwel onmogelijk was om op een degelijke maniet samen te werken. Of Kobus na de breuk nog in de 'branche' werkzaam is geweest,is niet duidelijk. Wel werd verteld dat in de beginjaren van de dekenfabriek van de fa.

J.A.Raymakers zo in 1914-1915, de leider daarvan, Frans Raymakers, regelmatig Kobus om advies vroeg. Toen Jacobus Hubertus de Wit op 2 dec.1933 op bijna 80-jarige leeftijd stierf, verscheen in de plaatselijke krant een levensbericht waarin ook zijn bovenstaande bedrijfsactiviteiten gememoreerd werden. "De heer Jac. de Wit is in 1903-1904 de grondlegger geweest van de Helmondse export-dekenindustrie, waarin in latere jaren, 1800 personen in Helmond en naaste omgeving hun brood hebben verdiend. Hij begon zijn exporthandel in het klein door in 't begin dezer eeuw nog talrijke thuiswevers dekens te laten weven van garens, welke hij engros uit het buitenland betrok." (De Zuid-Willemsvaart, 5 dec.1933). Of de overledene inderdaad "als de grondlegger van de eenmaal bloeiende dekenindustrie, van zo'n grote betekenis is geweest, dat zijn naam het waard is om in de geschiedenis van Helmond bewaard te blijven, is een grote vraag, en deze stelling zou door zijn neef Piet de Wit wel niet positief beaamd zijn.

Aanvankelijk werden de stukken, die bestemd waren om er zgn. Kafferdekens van te maken, geverfd en geruwd bij H.Swinkels, waar ze ook verder werden gereed gemaakt voor verzending. Maar toen Piet de Wit de fabriek naar de Kerkstraat had overgebracht beschikte hij over voldoende ruimte om althans een deel van de eindbewerkingen in eigen beheer uit te laten voeren. De stukken werden als ze geverfd en geruwd van Swinkels kwamen, daar op maat gesneden, gezoomd en gestikt en dan in pakken geperst. Met een baal er omheen waren ze gereed voor verzending naar het buitenland.

Piet de Wit, die in de eerste jaren van het bedrijfje, bijna dagelijks gewoon nog op reis was voor de doorhem vertegenwoordigde firma's, wist op zijn reizen ook zijn 'nieuwe' produkt spoedig aan de man te brengen. Op een zekere dag was hij weer voorbereidingen aan het treffen voor een grote buitenlandse reis. Grote koffers werden volgepakt met stalen en monsters. Maar voordat hij deze naar het station liet brengen, werden ze eerst op verzoek van P.de Wit, naar zijn eigen pakhuis gebracht,zgn.om ze te sorteren. In werkelijkheid

NOTEN:

(7) Bij akte van 1 juli 1902 was er een vennootschap tot stand gekomen tussen - P.J.J. de Wit, koopman
en - Wil.Hub.Fr. de Wit, fabrikant,
beide wonende te Helmond, ter voortzetting en uitbreiding van het door eerstgenoemde tot dusver uitgeoefend handelsbedrijf. Doel:
- het uitoefenen van een commissiehandel en agenturen, en het drijven van koophandel onder de fa. 'P.de Wit Jr.'
- het vervaardigen en in den handel brengen van dekens en aanverwante artikelen onder de fa. 'De Wit & Co.,'.

(8) Lang heeft deze episode waarschijnlijk echter niet geduurd. Toen Piet de Wit eenmaal overgeschakeld was op het produceren op mechanische weefgetouwen, zal dat wel veel voordeliger voor hem zijn gebleken, te meer daar hij veel laagbetaalde vrouwelijke arbeidskrachten als weefster in dienst nam. In 1908 tenminste blijkt dat slechts één werkgever in Helmond meer dan vijf thuiswevers in dienst heeft, nl. tien. (onderzoekingen naar de toestanden in de huisindustrie, Den-Haag,1908, dl. II, pg.45)

(9) Aantekeningen hiervan in GAH, Coll.Heeren, doos 43.

(10) Niet aangetroffen in het bevolkingsregisters van de gemeente Helmond uit de betreffende periode.

Th. Merkx

COLLECTE CRISIS COMITÉ 1932

Onder no.57 van het boekje " Kent U ze nog de Helmonders ", vindt men een merkwaardige foto. Er staat een groep jongelui op, op allerlei manieren uitgedost, gewapend met allerlei soort wapentuig en gezeten op of in een oude auto. Het zijn leden van de R-K.Jongeliedenclub en hun namen vindt U in de tekst naast de foto.
Maar hoe de groep tot stand kwam, zal voor velen een vraag zijn. De jaren rond 1930 waren inderdaad crisisjaren. Overal was het armoe troef in Helmond.Daarom werd een crisiscomité opgericht met het doel de nood zoveel mogelijk te lenigen. De burgerij werd opgeroepen om mee te werken aan een grootscheepse collecte en ieder kon dit doen naar eigen wijze. Bij de jongenliedenclub ontstond toen het idee om er met een draaiorgel op uit te trekken. Er was spoedig van een kermisexploitant toestemming gekregen, dat hij een orgel beschikbaar zou stellen. Toen het orgel zou opgehaald worden, bleek evenwel, dat hij het aan een andere jongerenorganisatie had afgestaan. We zaten er dus naast. Met spoed werd toen iets anders verzonnen. In Lieshout, wisten we, zou de heer Merkelbach nog over twee heel oude fietsen beschikken en dus toen spoorslags naar Lieshout. Bedoelde fietsen waren echter aan een naburige gemeente uitgeleend en nooit teruggebracht. Gelukkig hielp de heer Merkelbach ons toch uit de nood. Hij beschikte n.l. over een zeldzame collectie oude geweren, pistolen en ander wapentuig en dat konden we van hem lenen. Een paar harnassen, helmen, steek etc. maakte de verzameling compleet. Het ene idee bracht het andere mee. Als vervoersmiddelen, wisten we twee oude Spijkerauto's onder het schroot bij Kranepoot in de Groenstraat te zitten en die mochten we gebruiken. Vanzelf lopen deden die autoudjes niet mee, maar geen nood, een vriendelijke boer hielp ons ook wat dat betreft uit de brand. Hij stelde twee trekkers tot onze beschikking.

DEUT
DIC
HELPT
GGL

Voor die het niet snapt, bedoeld zijn twee paarden. Om de uitrusting van de overvallers, want dat was dit idee compleet te maken, werden een aantal kapotte laarzen bij de oude watertoren gecharterd en een grimeur zorgde voor een aantal vervaarlijke snorren. De collectebusjes werden aan het uiteinde van de geweerlopen bevestigd en toen op stap. Onze eerste gang was naar de Bakelsedijk. Daar woonden namelijk de ouders van onze toenmalige voorzitter en die hadden de zilveren bruiloft. We hebben ons toen netjes met onze wapens opgesteld en het zilveren bruidspaar de erewacht laten inspecteren. Toen de stad in. Geen mens die een geweer van ons op zich gericht kreeg weigerde iets in het busje te doen. Het was buitengewoon. Hoeveel we hebben opgehaald weet niemand meer. Hoeft ook niet. We hebben met onze actie veel plezier gehad. Dat er in de kapotte laarzen sok of kous heel gebleven is, nog niet gesproken van de blaren die we opliepen, alsmede de overvloedige zweetdruppels, die onze trekkers gelaten hebben, heeft de pret niet kunnen drukken.

NOOIT GEZIEN MISSCHIEN ?

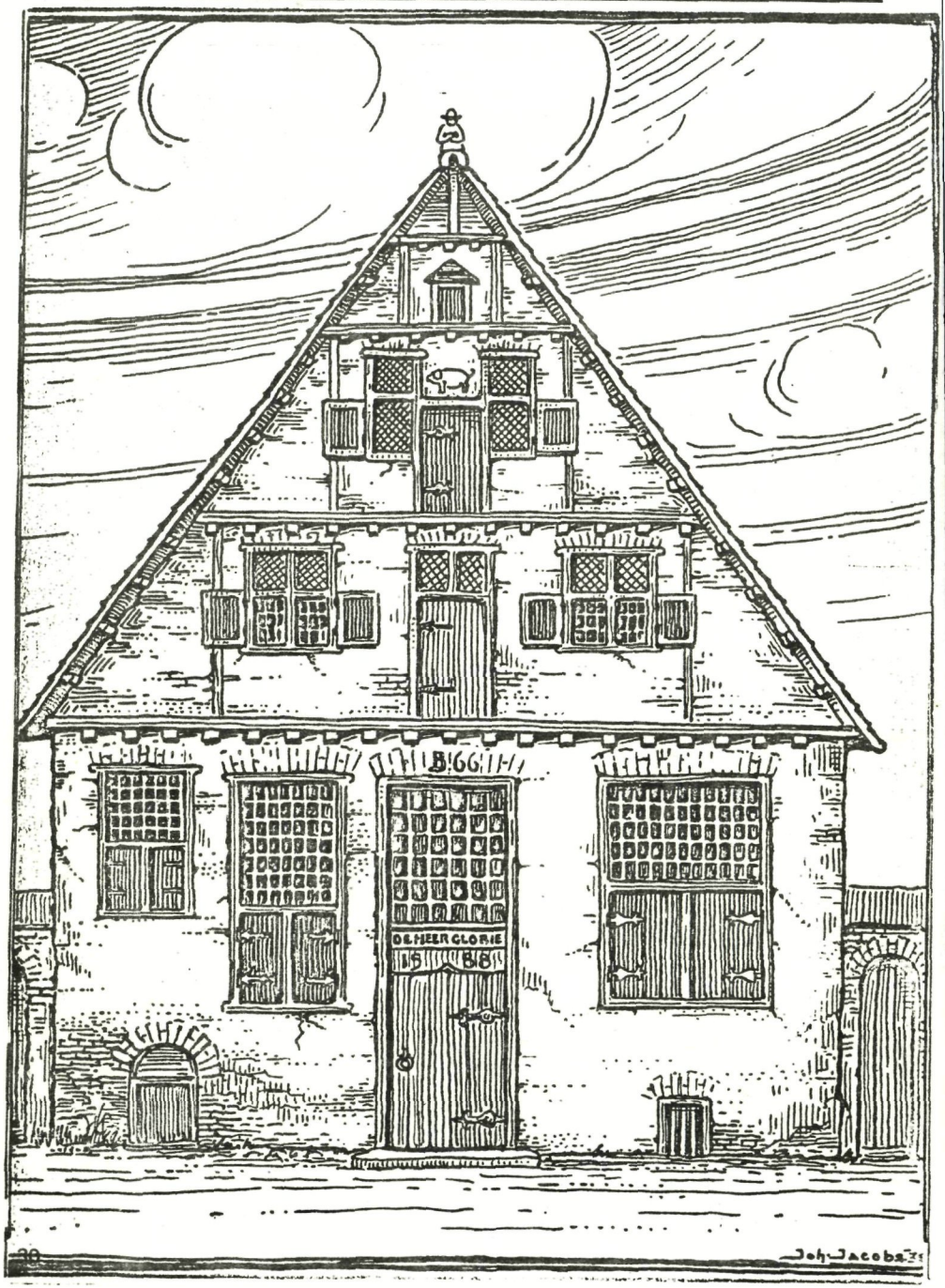

HET HUIS " HET VARCKEN "in de Kerkstraat, ter plaatse van de Rabobank nu, vlak voor de afbraak getekend volgens het onderschrfit "afbeelding van het huis,genaamd het varcken wanneer het is afgebroken om de nieuwe R.C. pastorie op dezelfde plaats te bouwen het oudste huis van Helmond zijnde het eenige dat in 1588 wanneer de graaf van Hohenloo Helmond heeft afgebrand en vernield aan de vlam ten prooy geworden is " Het varcken is een uitstekend voorbeeld van een laatmiddeleeuwse stadswoning. De onderpui is in baksteen uitgevoerd, de drie bovenverdiepingen, steeds wat naar voren uitspringend, in vakwerkbouw. De bovenetages zijn met hun kruisvensters en halve luikjes nog in de oorspronkelijke staat. Zelfs het glas in lood was in 1838 nog aanwezig. De luiken of deuren daar wijzen op de behoefte om boven waren op te slaan, typisch voor een koopmanswoning. De benedenverdieping is kennelijk niet helemaal ontsnapt aan de felle stadsbrand, getuige het jaartal boven de ingangsdeur. De in het hout gesneden tekst " DE HEER GLORIE " moet afkomstig zijn van een overtuigd aanhanger van het calvinisme.
In de 18e eeuw zijn beneden de kruiskozijnen gedeeltelijk vervangen door raampjes met engelse roedeverdeling, een "must" toen. De indeling van het voorhuis is nogal ingewikkeld: links een opkamer boven een van buiten toegankelijke kelder, midden een gelijkvloerse ruimte met raam en deur en rechts een vertrek dat wat hoger ligt om een voor huishoudelijk gebruik bestemd keldertje mogelijk te maken. Dit fraaie huis is in 1838 vervangen door een neo-classicistische pastorie, gebouwd door pastoor Beugels. De pastorie is eind zestiger jaren afgebroken. In de afbraakput werd een mooi haardsteentje uit 1563 teruggevonden, afkomstig van "HET VARCKEN". Nu in het gemeentemuseum. Een tweetal potloodtekeningen van dit huis bevinden zich in het stedelijk archief. De originele potloodtekening is van de hand van Henricus Godefridus van Moorsel (1793-1851)en maakt deel uit van een dik boek met historische aantekeningen, dat in 1960 uitgegeven is onder de titel: "KRONYK VAN HEEZE EN LEENDE". Zie over zijn persoon en de lotgevallen van bovenstaande tekening J.Heeren, "ROND DE KRONYK VAN HEEZE EN LEENDE", in Mededelingenblad Heemkundekring "Peelland" juli 1960, pg. 6-7.

J.H.van Hooydonk.